

Kirjallisuutta – Litteratur

Matka maahan jää puolitiehen

LATOUR, BRUNO (2022) *Matkalla Maahan – politiikka ja uusi ilmastojärjestys* (suom. Malinen, P.), 159 s. Vastapaino, Tampere.

Bruno Latourin *Matkalla Maahan* on ensivaikutelmaltaan virkistävä. Kirja on tyyliltään esse tai pikemminkin esseekokoelma – formaatti, joka on lähes tyystin unoitettu akateemisissa kustantamoissa. Tätä voi pitää suurena vääryytenä, sillä moni filosofinen merkkiteos on ollut ulkoasultaan pokkarin kokoinen. Lyhyemmillekin teksteille varmasti riittäisi kysyntää näin kiireen kulkukautena.

Latour on eräänlainen tieteen- ja teknologiantutkimuksen konkari, joka on tullut tunnetuksi tieteen poliittisuutta käsittelevistä teoksistaan sekä tietoteoreettisista ponnisteluistaan. Samalla Latour on saanut maineen turhankin abstraktina ajattelijana ja korkealentoisena kirjoittajana. Vaikka Latour ei itseään postmoderniksi määrittelekään, työnjäljessään hän usein muistuttaa jälkimoderneja kollegoitaan. Mielenkiintoisesta aiheestaan huolimatta juuri kyseinen kirjoitustyyli tekee *Matkalla Maahan* -teoksesta ajoittain harmillisen turhauttavan lukukokemuksen. Kompaktista ulkoasustaan huolimatta kirja ei sisällöltään ole erityisen ytimekäs, vaan pikemminkin löyhä ketju manermaista tajunnanvirtaa.

Kirjan premissi on, että viimeisen 50 vuoden politiikkaa ei voi ymmärtää ilman, että ilmastokysymys asetetaan poliittisen analyysin keskiöön. Väite kuulostaa erikoiselta ja sitä se onkin, sillä ilmastokysymys itsessään ei ole näin pitkään hallinnut päivänpoliittista keskustelua. Varsin hämmäntävästi Latour kuitenkin myöntää tarkoittavansa ”ilmastolla” muutakin kuin ilmastoa. ”Ilmastolla” tarkoitetaan kirjassa nimittäin hyvin yleisellä tasolla ”ihmisen suhteita olemassaolonsa aineellisiin edellytyksiin” (s. 33).

Kirjan keskeinen teesi on, että kestävyyskriisi on peitollisesti vaaninut perinteisten poliittisten linjojen, esimerkiksi oikeisto–vasemmisto ja paikallinen–globaali, taustalla jo kymmeniä vuosia. Tämä on ilmentynyt esimerkiksi siten, että lupauksista huolimatta globaali elämäntyyli on ollut mahdollista vain harvoille ja valituille. Niin kauan kuin kasvun rajat on tiedostettu, eliitti on osannut varjella omaa erityisasemaansa siten, ettei liian moni pääsis kuluttamaan rajallisia resursseja. Jyrkimmissä kappaleissa Latour esittää (s. 50–52), että globaali sääntelynpurku, eriarvoisuuden kasvu ja ilmasto-denialismi ovat kaikki samaa ”pimittävän eliitin” ilmas-

tosopeutumissuunnitelmaa. Eriarvoisuuden, denialismin ja deregulaation kautta eliitti varmistaa omien paikallisten etuoikeuksiensa jatkuvuuden samalla kun muu maailma jätetään oman onnensa nojaan.

Latourin mukaan viime vuosina perinteiset poliittiset rajanvedot ovat alkaneet horjua yhä näkyvämmiin. Tätä on seurannut esimerkiksi trumpismi, joka pyrki paradoksaalisesti yhtäaikaan ”täysillä taaksepäin” (paikallinen konservatismi) sekä ”täysillä eteenpäin” (globaali talouskasvu), luvaten samaan aikaan tiukasti aidatun kansallisvaltion ja rajattoman maapallon. Tematiikka on tuttua Latourin aiemmasta tuotannosta, esimerkiksi kirjasta *Emme ole koskaan olleet moderneja*: moni meille tuttu dikotomia (kuten ihminen–luonto ja oikeisto–vasemmisto) ei ole Latourille oikea tapa käsitellä maailman monimutkaisuuksia. Kun aika ajaa perinteisten dikotomioiden ohi, täytyy tilalle keksiä jotain muuta. Latour ehdottaa uudeksi vetovoi-

maksi ”Maasyntyisyyden”.

Maasyntyisyys on kirjan keskeisin käsite. Ikävä kyllä käsite ei kuitenkaan koskaan saa selkeää määritelmää. Latourin mukaan Maasyntyisyys on sekä ”toimija” että ”Uusi maailma”, muttei kuitenkaan *terra incognita* tai *res nullius* (s. 74). Käsite jää sanasopassa vähintäänkin hämmäntäväksi. Ilmeisesti Latour tarkoittaa Maasyntyisyydellä jonkinlaista uutta sosiaalisen ja kulttuurillisen olemassaolon muotoa, jossa ihminen tunnistaa olevansa erottamattomassa yhteydessä rajalliseen luontoon. Käytännössä Latour siis esittää, että perinteisen oikeisto–vasemmisto-akselin

rinnalle on syntynyt uusi vetovoima eli tuttavallisemmin ympäristöliike. Väite lienee tosi, mutta hädin tuskin mullistava – olisi sen voinut selkeämminkin ilmaista. Latour unelmoi tulevaisuuden poliittisen toimijan olevan vasemmistolaisen tai oikeistolaisen sijaan Maasyntyinen. Tätä unelmaa varmasti helpottaisi se, että Maasyntyisyydelle luotaisiin selkeämmät määritelmät, tavoitteet ja vaikkapa poliittistaloudellinen agenda. Mitään näistä kirja ei kuitenkaan tarjoa.

Kirjan suurin heikkous on eittämättä sen epämääräisyys. Luvuissa vilisee uskäsitteitä – joskus käsitteitä isolla alkukirjaimella ja toisinaan myös *kursiivilla* – ja valitettavan huonosti määriteltyjä sellaisia. Poliittinen analyysi jää puolestaan liki poikkeuksetta puolitiehen, eikä mielenkiintoisia väittämiä perustella oikeastaan minkäänlaisella aineistolla tai tarkemmalla syy-seuraus-suhteiden tarkastelulla. Kirja jää harmillisesti siis noja-

Nojatuolifilosofiallakin lienee edelleen paikkansa tässä maailmassa, mutta kestävyyskriisi on kiireellisyydeltään sen luokan kysymys, että alaa koskevan kirjallisuuden toivoisi etenevän myös teoriasta käytäntöön. *Je ne sais quoi* -tason pohdinnat eivät enää riitä. Käytännön ratkaisuisaan *Matkalla Maahan* ei vakuuttanut. Varsinaisia työkaluja kestävyyskriisiin diagnoosiin tai torjuntaan se ei esittänyt. Tieteentekijälle epämääräiset käsitteet eivät paljoakaan tarttumapintaa tarjoa.

Lisäksi kirjaa lukiessa herää vakavasti kysymys, josko kestävyyskriisin käsittelyssä olisi viestinnällisistä syistä suotavampaa käyttää selkeämpää kieltä ja argumentointia. Esseistinen tyyli ei ole tekosyy tarpeettoman sekavaan ulosantiin. Kirjan tavoitteita esittäessään Latour esimerkiksi mainitsee, että hänen tarkoituksenaan on ”pohtia – tietoisien suoraviivaisesti – voisiko eräitä poliittisia emootioita kanavoida uusiin objekteihin” (s. 34). Lukijan mielenkiintoa alati mutkittelevat pohdinnat eivät niinkään virittele.

Kirjan puolivälissä essee pyörii kuuden hyvin samankaltaisen kuvion ympärillä, jossa ympyrät, vektorit ja katkoviivat vaihtelevat hienovaraisesti sijaintejaan. Kuvat ovat anteeksiantamattoman huonoja ja epäselviä. Valitettavasti Latour kuitenkin olettaa lukijan niitä jatkuvasti seuraavan. Tämä tekee lukukokemuksesta tarpeettoman kömpelön ja työlään, vaikka itse kirjan substanssi ei ole kovinkaan monimutkaista. Päinvastoin kirjan ympäristöpoliittinen argumentointi on välillä suorastaan naiivin yksinkertaista – malliesimerkiksi asioiden yksinkertaistamisesta kelvannee yllä mainittu ”pimittävä eliitti”, määrittelemätön taho, joka on kaiken pahan juuressa. Eksynyttä lukijaa auttaa kuitenkin Turo-Kimmo Lehtosen selkeästi ja ytimekkäästi kirjoitettu esipuhe, joka tiivistää taitavasti kirjan keskeisen sanoman muutama sivuun. Ilman Lehtosen kaltaista kartturiä kirjan sisältöä ja kokonaisuutta voisi olla hankala hahmottaa. Kirjan kääntäjä Päivi Maliselle kuuluu myös erikoiskiitos, sillä koukeroisia lauseita ja käsitteistöä on varmasti ollut haastava tulkata.

Latourin ajatusvirran seassa on muutama mainitsemisen arvoinen hyvä idea. Esimerkiksi globalisaation diagnoosissa Latour onnistuu kelvollisesti. Latourin mukaan maailman muuttuessa paikallisesta globaaliksi voisi olettaa näkökulmien, elämäntapojen ja vaikkapa arvo-maailmojen moninkertaistuvan. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. Globalisaatiota on päinvastoin seurannut eräänlainen kulttuurillinen yksinkertaistuminen, kun kulttuurit ympäri maailman altistuvat samoille päämäärille ja standardeille. Vastaavista ilmiöistä on toki kirjoitettu ennenkin. Täsmällisemmin teema esiintyy esimerkiksi antropologi James C. Scotin tuotannossa sekä viimeaikaisessa keskustelussa kulttuurillisten sukupuuttojen ympärillä. Latourin alkuteos on julkaistu liki puoli vuosikymmentä sitten ja nopeasti muuttuvassa maailmassa se alkaa näkyä. Suuri osa poliittisesta diagnostiikasta käydään Trumpin ja Brexitin ympärillä ja usein tämä vaikuttaa puhki kuljetulta polulta.

Lopussa Latour pyrkii luotsaamaan tyyliinsä mukaisesti lukijaa yli ”objektiivisen” ja ”subjektiivisen” maailman ristiriitojen, kohti uutta Maasyntyisyyttä. Aihe on sinällään mielenkiintoinen ja ajankohtainenkin: miten tutkia luontoa objektiivisesti, jos itse olemme osa sitä? Onko ”luonto” tai ”ympäristö” käsitteenä liian yksinkertainen tai esineellistävä – emmekö itsekin ole ”Maasyntyisinä” osa luontoa? Haasteet ovat varsin tuttuja esimerkiksi kaikille sosioekologiaa järjestelmiä tutkiville ja mallintaville. Teemoja ovat toki ruutineet myös ympäristöfilosofit vuosikymmeniä (mukaan lukien Latour aiemmassa tuotannossaan). Harmillista kyllä, Latour ei esittele menetelmiä Maasyntyisyyden tieteelliseen tai poliittiseen analyysiin tai pohdi, mitä uutta Maasyntyinen yhteiskuntapolitiikka tai talousjärjestelmä sisältäisi. Ei ole siis mikään ihme, ettei Maasyntyisyyden käsite ole alkuperäisjulkaisun jälkeen saanut tuulta siipiensä alle.

Kirja ottaa loppuaan kohden hämmentäviä käännteitä, kun Latour siirtyy eräänlaiseen sosiaaliseen psykologiaan. Latourin mukaan esimerkiksi sanonta ”olemme maasyntyisiä maasyntyisten joukossa” ei johda lainkaan samanlaiseen politiikkaan kuin sanonta ”olemme ihmisiä luonnossa” (s. 119). Ympäristöpsykologian tutkijana en ole vakuuttunut, sillä alallamme yksi selkeimmistä löydöksistä on, että ihmiset kykenevät varsin hyvin sanomaan yhtä ja tekemään toista. Sanaleikit eivät kestävyyskriisiä ratkaise. Lopulta Latour esittää, ettei oikeastaan pitäisi puhua lainkaan ihmisistä vaan sen sijaan Maasyntyisistä, koska Maasyntyisyys ei käsitteenä erittele sukuja tai lajeja. Latourin mukaan ei tulisi myöskään enää puhua ”ekologiasta” muutoin kuin tieteenalan osalta. Väitteet ovat erikoisia, sillä ekologia käsitteistöineen nimenomaan kuvailee konkreettisesti monia niitä ajatuksia ja ilmiöitä, joita Latour yrittää kirjassaan abstraktisti hahmotella. Esimerkiksi kulttuurirevoluution ja sosioekologisten järjestelmien tutkimuksessa on jo vuosikymmeniä analysoitu ja mallinnettu ihmisyhteisöjä erottamattomana osana maata ja sen biosfääriä, ekologisin menetelmin.

Yksi kirjan kantava metafora on ”maan päälle laskeutuminen” – siis se, että löydämme kansalaisina jälleen paikkamme erottamattomana osana luontoa. Väkinä tulee kuitenkin mieleen, että myös sosiaalitieteelliset teoreetikot ja filosofit voisivat kokeilla tuotannossaan maanläheistymistä. *Matkalla Maahan* -teosta voi suositella lähinnä vannoutuneille Latour-faneille tai niille, jotka kaipaavat nostalgiatrippiä 80-luvun nojatuolifilosofiaan. Kirja ei ehkä ole taattua laatua, mutta aivan varmasti taattua Latouria.

ROOPE OSKARI KAARONEN
Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta,
Helsingin yliopisto